

Participatory Community Forest Management: A Comparative Study of Models for Sustainable Community Forest Management in Tambon Nachumsaeng, Phuwiang District, Khon Kaen Province

Kiattisak Phanthahom¹

Master Degree Student in Department of Local Administration,
College of Local Administration, Khon Kaen University

Supawattanakorn Wongthanasu²

Associate Professor, College of Local Administration, Khon Kaen University
Researcher, Research Group on Local Affairs Administration

Abstract

This research aimed to study participatory community forest management by conducting a comparative study of models for sustainable community forest management among villages in Tambon Nachumsaeng, Phuwiang District, Khon Kaen Province.

Findings show that the villages in Tambon Nachumsaeng convene public forums to identify problems themselves through a participatory process. Next, the communities apply traditional culture, wisdom, beliefs, and spiritual principles to address the challenges. The communities have formalized this process by appointing “community forest committees” comprised of local residents to define rules on shared use of the forest. This process was spearheaded by the community leaders in Tambon Chumsaeng. The process has been successful because it is based on shared religious beliefs, to the extent that the communities conduct “tree ordination ceremonies.”

When comparing the villages in Tambon Chumsaeng in implementing community forest management, there are only slight differences among sites. For example, most of the members of the Na Chumsaeng Village forest committee members are community leaders, while the committee members in Ban Tha Pa Pao Village are elected by the community residents. The experience of these model communities is synthesized to produce guidelines for sustainable community forest management. Groups of forest conservation volunteers have been appointed, including youth and other age groups, and these groups link with the relevant government agencies. They have negotiated agreements about the limitations in use of the community forest. Funds have been created for forest preservation, and Buddhist monks perform the annual tree ordination ceremonies. The strategy of the Tambon is summed up in the motto: Preserve the original forest and plant new forest for the everlasting future of the community forest of Chumsaeng.

Keywords: Community forest Management, Comparative Study, Thought Process, Community Way of Life

การจัดการประชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการเทียบเคียงต้นแบบเพื่อการจัดการประชุมชนที่ยั่งยืน ของตำบลนาชุมแสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

เกียรติศักดิ์ พันธะโฮม¹

นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รศ.ดร. ศุภวัฒน์กร วงศ์ธนวุธ²

รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
นักวิจัย กลุ่มวิจัยการบริหารกิจการท้องถิ่น

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการจัดการประชุมชนของบ้านทาป่าเปาซึ่งเป็นต้นแบบระดับประเทศ โดยทำการเทียบเคียงเพื่อนำมาปรับปรุงในการจัดการประชุมชนตำบลนาชุมแสงให้ยั่งยืน

การวิจัยพบว่า การจัดการประชุมชนของบ้านทาป่าเปาที่เป็นต้นแบบของประเทศไทยมีกระบวนการจากการโดยเปิดเวทีประชาคมค้นหาปัญหาค้นหาหนทางร่วมกัน แล้วนำเอาวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ ศรัทธาทางศาสนา มาแก้ไขปัญหา จนเกิดการตั้งกรรมการป่าตั้งกฎการใช้ป่าร่วมกัน โดยมีชุมชนเป็นหลักจนเกิดผลสำเร็จ และการค้นพบกระบวนการจัดการป่าของตำบลนาชุมแสง นั้นเริ่มจากผู้นำรวมตัวกันแล้วเปิดเวทีประชาคม ปรับกระบวนการคิดตามวิถีชุมชน โดยนำเอาศรัทธาความเชื่อด้านศาสนาเป็นหลักยึด มีพิธีกรรมการบวชป่า ตั้งกฎระเบียบการใช้ป่า

เมื่อเปรียบเทียบกับต้นแบบแล้วพบว่า กระบวนการส่วนมากคล้ายกันแต่มีข้อแตกต่างเพียงไม่กี่ประเด็น เช่น คณะกรรมการของนาชุมแสงส่วนมากมาจากผู้นำ บ้านทาป่าเปามาจากคนในชุมชนเลือกกันเอง หลังเปรียบเทียบแล้วนำมาปรับให้เป็นแนวทางในการจัดการประชุมชนของนาชุมแสงเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนนั้น ได้ตั้งกลุ่มจิตอาสาซึ่งเป็นเยาวชนเป็นรุ่นๆ ตั้งกลุ่มองค์กรในตำบล พร้อมองค์กรของรัฐที่อยู่ทั้งในและนอกพื้นที่ทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการใช้ป่าชุมชน ตั้งกฎการใช้ป่าร่วมกันตั้งกองทุนป่า มีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการบวชป่าทุกปีโดยมีบุคคลภายนอกที่มาร่วมใจ รักษาป่าเดิม ปลูกเพิ่มป่าใหม่ เพื่อนาคาดประชุมชนตำบลนาชุมแสงจะอยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการประชุมชน กระบวนการคิด วิถีชุมชน การเทียบเคียง

บทนำ

ป่าชุมชน คือ พื้นที่ป่าทั้งที่เป็นป่าบก และป่าชายเลน รวมทั้งผืนดิน ต้นไม้ พืชหญ้า พันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งที่เป็นธรรมชาติทั้งหมด รอบชุมชน หรือใกล้เคียงกับชุมชน อาจจะเป็นชุมชนทางการ เช่น หมู่บ้าน อบต. หรือชุมชนตามประเพณีก็ได้ และก็อาจจะเป็นหนึ่งชุมชน หรือหลายชุมชนที่มาจัดการร่วมกันก็ได้ โดยที่ชุมชนใช้อาศัย ทำมาหากิน และเลือกใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการรักษาระบบนิเวศ โดยชุมชนเป็นผู้วางแผน ตัดสินใจว่าต้องการอะไรจากป่า ต้องการเมื่อไร จะดูแลรักษา ฟื้นฟู และพัฒนาป่าชุมชนอย่างไร มีขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง โดยทั้งนี้แผนการจัดการป่าของชุมชน อาจจะถูกกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นจารีตประเพณี เป็นวิถีชีวิตในการจัดการป่าก็ได้ขึ้นอยู่กับชุมชนเป็นผู้กำหนด (สมหญิง สุนทรวงษ์, 2557) ในปัจจุบันการจัดการป่าชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อประเทศชาติ รวมทั้งโลกใบนี้ หากไม่มีป่าไม้ก็จะไม่ต่างอะไรกับประเทศแถบตะวันออก ป่าไม้เป็นที่พอกอากาศให้ความร่มรื่น ให้ความชุ่มชื้นทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นแหล่งอาหารเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตของชุมชนก็ว่าได้ เพราะในป่าชุมชนอุดมไปด้วยอาหารนานาชนิดแหล่งรวมของสมุนไพร ซึ่งคนในชุมชนต่างต้องพึ่งพาอาศัยป่า สถานการณ์ประเทศไทยในปัจจุบันพบว่าการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตร ทำไร่เลื่อนลอย ตัดไม้เพื่อทำเชื้อเพลิง เผาถ่าน หรือแม้แต่การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์หาอาหาร ทำให้ป่าลดลงอย่างน่าเป็นห่วง (สุภาภรณ์ วรพชรพรณ, 2551) จากข้อมูลจนถึงปัจจุบันพบว่า พื้นที่ป่าประเทศไทยน่าจะเหลืออยู่ 171,586 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณร้อยละ 33 ของพื้นที่ดินประเทศไทย เมื่อเทียบกับเนื้อที่ป่าเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมาจะมีเนื้อป่าลดลงไปถึงร้อยละ 50 ของที่เคยมีในช่วงเวลาที่ผ่านมามาประเทศไทยทำลายป่าไปในพื้นที่ 1/3 ของเนื้อที่ประเทศไทย ประมาณ 155,885 ตารางกิโลเมตร หรือเท่ากับ 56 เท่าของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง (ศศิณ เณลิมาลา, 2555) หากไม่มีการจัดการป่าอย่างถูกวิธีป่าก็จะไม่เหลือให้ลูกหลานได้เห็นอีกต่อไป แม้แต่นโยบายรัฐบาลยุคคสช. ก็กลับหันมาให้ความสนใจเรื่องป่า จะเห็นได้จากการทวงผืนป่าคืน ไม่ว่าจะเป็นป่าภูทับเบิก ที่เพชรบูรณ์ ป่าที่ดอยสุเทพ ดอยปุย เป็นต้น เพราะโลกปัจจุบันทุกประเทศต่างให้ความสำคัญกับป่าไม้ โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่กับชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ตำบลนาชุมแสงก็เป็นอีกพื้นที่ที่ประสบปัญหาดังกล่าวซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงมีการบุกรุกแผ้วถาง ลอบตัดไม้เพื่อนำไปทำเชื้อเพลิงหุงต้ม ไร่เพื่อเผาถ่านขาย ถึงแม้จะมีการจัดการตั้งคณะทำงานเกี่ยวกับป่าแล้วก็ตาม ถึงแม้จะไม่มีมีการบุกรุกป่ามากนัก แต่นั่นก็ทำให้ป่าที่คนส่วนมากพยายามรักษาไว้ลดลงไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาวิจัยการจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสง เพื่อให้ป่าคงอยู่ และชุมชนเกิดความหวงแหน โดยศึกษาการถอดบทเรียนจากชุมชนบ้านทาป่าเปาที่ถือว่าเป็นต้นแบบระดับประเทศ เพื่อนำมาเทียบเคียงแล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ตำบลนาชุมแสง เพื่อให้เกิดการพัฒนาในการจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชนที่เป็นต้นแบบ
2. เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบแล้วนำมาปรับใช้กับตำบลนาชุมแสง
3. เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการป่าชุมชนเพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนของป่าชุมชนตำบลนาชุมแสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

คำถามในการวิจัย

ตำบลนาชุมแสงจะมีวิธีการจัดการป่าชุมชนอย่างไร

การทบทวนวรรณกรรมหรือบทความวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เมื่อเอ่ยถึงป่าชุมชนเรามักนึกถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านชนบทนึกถึงความเป็นธรรมชาติและที่อยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า ซึ่งต่างก็อาศัยพึ่งพากันและกัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งของคนชนบท พร้อมกับความเชื่อดั้งเดิมที่อยู่ชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งซึมลึกจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นจากบ้านป่าชนบทก่อนสถาปนาความเป็นรัฐชาติ เป็นยุคที่คนในชุมชนมีระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ไม่รู้จักขาย ป่าคือแหล่งทรัพยากรในการดำรงชีพของชุมชนและเป็นสมบัติส่วนรวมที่คนในชุมชนช่วยกันดูแลรักษา รวมทั้งใช้ประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนแต่ละแห่งมีแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าด้วยกลไกวัฒนธรรม เช่น ระบบจารีต ประเพณีของท้องถิ่นที่สั่งสมสืบทอดกันมา อำนาจในการจัดการป่าของ คนในชุมชนจึงผูกพันอยู่กับระบบจารีต ประเพณีความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า (เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536) จนกระทั่งมายุคบุกเบิกป่า เมื่อปี พ.ศ. 2500-2527 ก็ได้เกิดการขยายอำนาจรัฐที่ร่วมกับนายทุนเข้ารุกป่าจนมาสู่ป่าของชุมชน โดยการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก ในปี 2504 เป็นต้นมา ในยุคนี้นักวิชาการด้านป่าชุมชนได้ใช้ชื่อเรียกกันต่าง ๆ ว่ายุคเปิดป่า ยุคพิชชาณิษฐ์ ยุคสัมปทาน ยุคอนุรักษ์ และหรือยุคการแย่งชิงทรัพยากร (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2534) การแผ่ขยายอำนาจรัฐเข้าควบคุมพื้นที่ป่าผ่านกฎหมายป่าไม้ตั้งแต่ยุครัฐชาติมาถึงยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีลักษณะค่อยคืบคลานลดทอนสิทธิชุมชนลงเรื่อย ๆ และมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ 1) อ้างและโอนอำนาจเหนือทรัพยากรเป็นของรัฐโดยเด็ดขาด 2) แยกคนออกจากป่าโดยเด็ดขาด 3) ให้ความสำคัญกับไม้สักแล้วขยายไปไม้ทั้งหมด รวมถึงของป่า แล้วขยายสู่พื้นที่เพื่อประโยชน์ในการหวงกันทางเศรษฐกิจและเพื่อการอนุรักษ์ 4) ใช้อำนาจควบคุมต้นไม้และพื้นที่ป่า (ที่ดิน) โดยให้กรมป่าไม้มีอำนาจอนุมัติอนุญาตให้มีการสัมปทานทำไม้ การเคลื่อนย้ายไม้ และการตั้งโรงเลื่อยไม้ ตลอดจนการให้เช่าที่ดินในเขตป่าเพื่อการปลูกสร้าง สวนป่า 5) ใช้เกณฑ์กรรมสิทธิ์ในที่ดินแบบโฉนดอย่างตะวันตกมาเป็นหลักการตรวจสอบสิทธิของเอกชนหรือชุมชนอย่างเคร่งครัด ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้กับทุนและคนที่มีอำนาจในสังคม 6) รวมศูนย์อำนาจการบริหารจัดการมาอยู่ที่ส่วนกลาง (กรมป่าไม้) และ 7) บังคับใช้หลักเกณฑ์การบริหารจัดการและการควบคุมทั่วประเทศไม่จำกัดพื้นที่ (เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536) จนกระทั่งประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพอากาศ เพราะป่า ถูกทำลายมาก รัฐจึงเริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าไม้ จึงเริ่มให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ พื้นที่ และเริ่มกำหนดป่าให้เป็นสัดส่วนชัดเจนขึ้น เช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ เป็นต้น แต่รัฐก็ฟื้นฟูป่าแบบอิงด้วยระบบนายทุน คือ ส่งเสริมปลูกไม้โตเร็ว เช่น ยูคาลิปตัสซึ่งเป็นไม้ที่ไม่มีประโยชน์หรือให้คุณทางระบบนิเวศสถานะของดินฟ้าอากาศเลย (เกียรติศักดิ์ พันธะโฮม, 2556) เมื่อชุมชนเริ่มมองเห็นว่าชุมชนต้องลุกขึ้นมาจัดการป่าด้วยตนเอง จึงผืนที่กำลังเพื่อจัดการดูแลเรื่องป่า จึงมีแนวคิดในการจัดการป่าชุมชนเสียเอง การจัดการป่าชุมชนจึงมีความหลากหลายในรูปแบบของการจัดการ อันสืบเนื่องมาจากการยอมรับพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนรวมของหมู่บ้าน และสืบเนื่องมาจากความเข้มแข็งกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดูแลป่านั้นๆ และสืบเนื่องมาจากมิกติกาและการควบคุมให้เป็นไปตามกติกา (โกมล แพรกทอง, 2533) การมีส่วนร่วมของชุมชนได้มองเห็นความสำคัญของป่าจึงมีการรวมตัวการที่ประชาชนจะมีความรู้สึกนึกคิดและรับผิดชอบร่วมกันนั้น มีจุดสนใจร่วมกันและห่วงกังวลซึ่งกันและกัน ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หากตนเองมีการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในภาพรวม (พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ, 2549)

ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่ตีจนได้รับรางวัลในระดับประเทศนั่นก็คือ การจัดการป่าชุมชนห้วยทรายขาว ของบ้านทาปาเปา ตำบลทาปลาตึก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ซึ่งที่มาเริ่มจากความเจริญเข้าสู่หมู่บ้านจนความเจริญนั้นค่อยๆ กลืนวัฒนธรรมที่มีอยู่เลือนหายไป จนผู้คนเริ่มมองเห็นประโยชน์ของตนเองมากขึ้น มองเห็นเงินเป็นตัวตั้งและเป็นสิ่งสำคัญที่สุด จนกลายเป็นมนุษย์แบบ “ทุนนิยม หรือวัตถุนิยม”

มากขึ้นเรื่อยๆ บุกรุกป่าจนเกิดวิกฤติ จนกระทั่งชาวบ้านเห็นว่าถ้าปล่อยให้เป็นแบบนี้ต่อไปคงต้องหมดแน่ๆ จึงได้มีการปรึกษาหารือ จัดเวทีชาวบ้าน กลับมามองตนเองทบทวนตนเอง โดยเริ่มจากผู้นำเป็นหลัก เช่น ผู้ใหญ่บ้าน วัด โรงเรียน ได้ร่วมกันระดมความคิด และใช้หลักของภูมิปัญญา วัฒนธรรมวิถีชีวิตความเชื่อเข้ามา ประสานเป็นความร่วมมือ จัดเวทีชาวบ้านวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาและที่สำคัญผู้นำมีวิสัยทัศน์ โดยจัดตั้ง คณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิไปดูงานอนุรักษ์ป่าที่ประสบผลสำเร็จมาปรับใช้ และปรับกระบวนการคิด ตามวิถีชีวิต ของชาวบ้านทาป่าเปา หลังจากนั้นก็ตั้งกรรมการดูแลป่า ตั้งกติกาใช้ป่าร่วมกันอย่างเป็นระบบ และได้ประโยชน์ ทั้งคนและป่า ซึ่งมีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เข้มแข็งประกอบกับความเชื่อของชุมชนที่มี ต่อป่า นั่นก็คือ “ผืนน้ำขุน” ที่คอยปกป้องรักษาป่า หากใครเข้าไปทำลายป่าก็จะมีอันเป็นไป จนได้รับรางวัล มากมาย เช่น รางวัลลูกโลกสีเขียว รางวัลชนะเลิศป่าชุมชนตัวอย่างระดับประเทศ (จักรพงษ์ พวงงามชื่น สวีขญา ศุภอุดมฤกษ์ ตรีรัตน์ และนครเศร รังควัต, 2556) เช่นเดียวกันกับรูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอสองแคว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชุมชนชาวบ้านที่นั่นได้นำเอาพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับ ป่า และได้นำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการจัดการป่าชุมชน ชาวบ้านแม่เจดีย์ใหม่มี ความสัมพันธ์อาศัยพึ่งพิงป่ามานานตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับป่า การปฏิบัติกับป่าจึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว ผู้คน เช่น เวลาเข้าป่า จะขี้จะเยี่ยวจะต้องบอกกล่าวผีป่าจะกินข้าวจะต้องจัดคำเล็กคำน้อยใส่ใบตองวางไว้ก่อน แล้วจึงค่อยกิน และชาวบ้านที่นั่นก็มีพิธีบวชป่าต่อชะตาป่าทุกปี มีกฎกติกาการใช้ป่าที่ยึดเป็นกฎเหล็กของ บ้านแม่เจดีย์ใหม่ พร้อมกันนั้นก็เกิดโครงการต่างๆเกี่ยวกับป่า ชาวบ้านมองว่าป่าคือสวัสดิการด้านอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยต้องพึ่งพาป่าไปตลอด และจากความร่วมมือของชุมชนพร้อมใจกันที่จะให้ป่า เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และเป็นสมบัติของชุมชน ชุมชนจึงเกิดความหวงแหนป่าชุมชนจนเกิดความเข้มแข็งและ ป่าที่สมบูรณ์ (ชยานิศา เกตุแก้ว, 2556)

ระเบียบวิธีการศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย โดยการศึกษาถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชนของบ้านทาป่าเปาซึ่งเป็น ต้นแบบในการจัดการป่าชุมชนระดับประเทศ แล้วศึกษาการจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสง จากนั้นทำการ เปรียบเทียบของการจัดการป่าชุมชนที่เป็นต้นแบบกับตำบลนาชุมแสง เพื่อดูว่า จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงได้หรือไม่อย่างไร โดยการสนทนากลุ่ม ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านนาชุมแสง หมู่ 1 เพราะเป็นหมู่บ้านที่จุดประกายจนเกิดโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์และ การจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสง เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการป่าแบบจัดการตนเอง

ด้านประชากร

กำหนดกลุ่มประชากรหมู่บ้านที่มีแนวเขตติดกับป่าชุมชน โดยเอาผู้นำ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือบ้าน นาชุมแสง หมู่ 1 เพราะเป็นพื้นที่ที่ติดเขตป่าและใกล้ชิดป่าพร้อมเป็นแกนนำในการจัดการป่าชุมชน

ด้านเวลา

ระยะเวลาในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล จาก มีนาคม 2558 – เมษายน 2559

ด้านเนื้อหา

ส่วนที่ 1 ศึกษาถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชนของบ้านทาป่าเปาที่ถือเป็นต้นแบบ

ส่วนที่ 2 ศึกษาการจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงแล้วนำมาเทียบกับต้นแบบ

ส่วนที่ 3 ศึกษาการเทียบเคียงแล้วนำมาวิเคราะห์ปรับปรุงในการจัดการประชุมชนตำบลนาชุมแสงไปสู่ความยั่งยืน

ด้านกลุ่มประชากร

ประชากรโดยเลือกเอาแกนนำหลักได้แก่ผู้นำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ผู้บริหารท้องถิ่น กลุ่มองค์กรภายในหมู่บ้าน พระสงฆ์ ครู นักเรียน และชาวบ้านทั่วไป โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. นายธีรศักดิ์ แสนกอง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาชุมแสง
2. นายสมบัติ รักษา	ผอ.กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม อบต.นาชุมแสง
3. นายสุพจน์ แสนกอง	เจ้าหน้าที่ อบต.นาชุมแสง
4. นางวันเพ็ญ แสนจันทร์	เจ้าหน้าที่ อบต.นาชุมแสง
5. นางณัฐรี มูลเพี้ย	เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อบต.นาชุมแสง
6. นายสรี พลศรี	สมาชิก อบต. หมู่ 1
7. นายเกียรติศักดิ์ พันธะโฮม	สมาชิก อบต. หมู่ 1
8. นายสมศักดิ์ เมืองฮามพันธ์	สมาชิก อบต. หมู่ 8
9. นายประมุข เมืองซอง	สมาชิก อบต. หมู่ 8
10. นายสมิง ชัยเสนา	ผู้ใหญ่บ้านนาชุมแสง หมู่ที่ 1
11. นายศักดิ์สิทธิ์ เทาดี	กำนันตำบลนาชุมแสง หมู่ที่ 2
12. นายสงกรานต์ ณะภูมิชัย	ผู้ใหญ่บ้านหนองท่ม หมู่ที่ 3
13. นายวิสัย สอนชะเดช	ผู้ใหญ่บ้านกุดน้ำใส หมู่ที่ 4
14. นายประยูร ศรีนาง	ผู้ใหญ่บ้านหัวฝาย หมู่ที่ 5
15. นายพูล เพ็งพล	ผู้ใหญ่บ้านหนองขาม หมู่ที่ 6
16. นายไวพจน์ ศรีรักษา	ผู้ใหญ่บ้านบุ่งแสง หมู่ที่ 7
17. นายเฉลิมพล ศรีสุธอ	ผู้ใหญ่บ้านหนองลุมพุก หมู่ที่ 8
18. นายลำดวน ดวงโพธิ์ศรี	ผู้ใหญ่บ้านโนนรัง หมู่ที่ 9
19. นายวิชัย หล้าทุ	ผู้ใหญ่บ้านนาชุมแสง หมู่ที่ 10
20. นายสัมฤทธิ์ รินจางวาง	ผู้ใหญ่บ้านชัยมงคล หมู่ที่ 11
21. นายวิญญู ผ่องอ่อน	ผู้ใหญ่บ้านหัวฝาย หมู่ที่ 12
22. นายอัครเดช อักขราสา	ผอ.โรงเรียนบ้านนาชุมแสง
23. นายพิทยพันธ์ แวะศรีภา	ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนบ้านนาชุมแสง

กลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้แก่

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน

กลุ่มเยาวชนจิตอาสา/นักเรียน จำนวน 3 คน

พระสงฆ์ จำนวน 1 รูป

ประชาชนทั่วไป จำนวน 20 คน

รวมเป็น 50 คน และพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อศึกษาเพิ่มเติม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือสร้างแนวคำถามในการสนทนากลุ่มโดยผ่านการกลั่นกรองจากอาจารย์ที่ปรึกษา อาศัยกรอบแนวคิดจากการศึกษาการจัดการประชุมชนของนาชุมแสงและต้นแบบ พร้อมเครื่อง

บันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปแล้วเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ อันได้แก่ ผู้บริหารท้องถิ่น ส.อบต.ผู้นำหมู่บ้าน ครู นักเรียน พระสงฆ์ เยาวชน และชาวบ้านทั่วไปแล้วเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

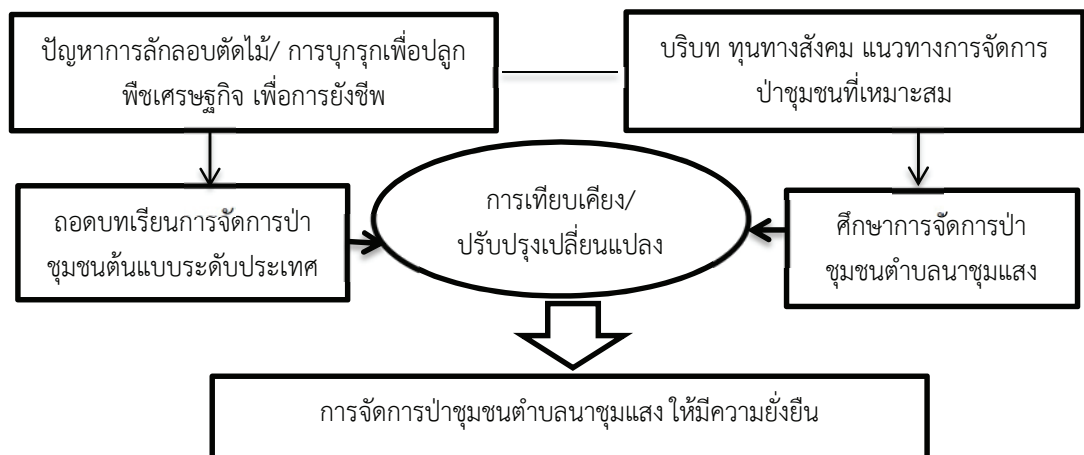
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมจากบทการวิจัย พร้อมการถอดบทเรียน การจัดการป่าชุมชนของบ้านทาปาเปาที่เป็นต้นแบบแล้วนำมาเปรียบเทียบ พร้อมการสนทนากลุ่มแต่ละกลุ่ม จากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 50 คนของตำบลนาชุมแสง ข้อมูลที่รวบรวมได้นำไปวิเคราะห์เอกสารแล้วนำมาสังเคราะห์ถอดบทเรียนองค์ความรู้รวมถึงการอภิปรายผลต่อไป

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อเป็นการถอดบทเรียนของต้นแบบและของกลุ่มประชากรเป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนของตำบลนาชุมแสง โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) สรุป จัดหมวดหมู่เพื่อให้เห็นข้อสาระสำคัญในการศึกษาค้นพบจากการพัฒนาแบบการจัดการการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งเงื่อนไขไปสู่ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน การวิเคราะห์อุปนัย (Inductive Analysis) เป็นการสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม ปรากฏการณ์ที่สามารถมองเห็นได้ เช่น การทำพิธีกรรมต่างๆ เช่น การบวชป่า แล้วจึงลงมือสรุป ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ในส่วนของ ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน และวิเคราะห์เปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านเป้าหมาย กับเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จที่ได้จากต้นแบบจากหลายๆ แห่งและการวิเคราะห์ความเชื่อมโยง (Connectivity Analysis) หลังจากที่ได้ข้อมูลจากเนื้อหาแล้วก็วิเคราะห์ ความสัมพันธ์ในบริบททางสังคมของชุมชนหมู่บ้าน กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในตำบลนาชุมแสง เพื่อจะได้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามีวิธีการจัดการและส่งผลให้เกิดความสำเร็จพร้อมทั้งจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไรในการจัดการป่าชุมชนในครั้งนี้

กรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดโดยการศึกษาปัญหาดังต้นเกี่ยวกับป่าชุมชน บริบท พุทธทางสังคม รูปแบบ วิธีการ พร้อมถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชนของบ้านทาปาเปาซึ่งเป็นต้นแบบในการจัดการป่าชุมชนระดับประเทศ จากนั้นทำการเปรียบเทียบของการจัดการป่าชุมชนของนาชุมแสง เพื่อดูว่าจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงให้มีความยั่งยืนต่อไปอย่างไร

ผลการวิจัย

จากการศึกษาถอดบทเรียนรูปแบบการจัดการป่าชุมชนของบ้านทาป่าเปาที่เป็นต้นแบบ ครอบคลุมในเรื่องวิธีการ จากการเปิดเวทีประชาคม ให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้าง โดยค้นหาปัญหา และการแก้ปัญหาคือหาแนวทางการจัดการป่าชุมชน โดยไปศึกษาชุมชนที่อื่นที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนมาแล้วนำมาปรับใช้ผนวกกับวัฒนธรรมความเชื่อศรัทธาที่มีต่อผืนน้ำขุน และภูมิปัญญาของชุมชน ตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ จากชุมชนเลือกกันเองเพื่อดูแลป่า ตั้งกฎกติกา ทั้งข้อห้ามและการปรับโทษเมื่อฝ่าฝืนรวมแล้วใช้คนในชุมชนเป็นหลัก พร้อมทั้งมีการตั้งกองทุนต่างๆ เพื่อช่วยเหลือกันในชุมชน สรุปคือ รูปแบบที่ได้จากต้นแบบนั้น พวกเขาค้นหาปัญหาโดยเปิดเวทีชาวบ้านหรือเวทีประชาคม เมื่อค้นหาปัญหาพบว่าปัญหาคือการบุกรุกแผ้วถางป่า ตัดไม้เพื่อทำที่อยู่ เพื่อเผาถ่าน การเข้ามาบุกรุกโดยนายทุน ทำให้เกิดวิกฤตจนต้องหาทางออกร่วมกัน โดยการปรับกระคิดของชาวบ้าน มีคณะกรรมการซึ่งชาวบ้านตั้งกันเองตามมติของประชาคม มีกฎกฎในการใช้ป่าที่ชัดเจนนำเอาภูมิปัญญาผนวกกับความเชื่อเรื่องผี ศาสนามาเป็นตัวขับเคลื่อนจนประสบผลสำเร็จป่ากลับคืนมา ถึงกระนั้นรัฐจะเอาผืนป่าของชุมชนคืนแต่ด้วยความรักในผืนป่าชุมชนมีความเข้มแข็งช่วยกันต่อต้านจนได้ป่ากลับคืนมาจนปัจจุบัน จนได้รับรางวัลระดับประเทศและอื่นๆ อีกมาก

ผลจากการสนทนากลุ่มของกลุ่มประชากรตำบลนาชุมแสง พบว่า

- 1) การจัดการป่าชุมชนจะจัดการโดยใคร การจะจัดการป่าชุมชนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน คนในชุมชน โดยอาศัยองค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นผู้หนุนเสริม พร้อมหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง
- 2) การจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงควรมีแผนวิธีการดำเนินงาน และการจัดการป่าชุมชนอย่างไร จัดตั้งกรรมการดูแลป่า ตั้งกฎระเบียบข้อบังคับ ปลุกป่าเพิ่ม บวชป่า
- 3) การจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงควรมีส่วนร่วมจากใครบ้าง ชาวบ้านทุกคน หน่วยงาน อบต. กลุ่มองค์กรในตำบล ผู้นำทุกหมู่บ้านภายในตำบล นายอำเภอ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนที่ 10 ขอนแก่น
- 4) การมีส่วนร่วมนั้นจะร่วมยังไง ควรมีแนวทางอย่างไร คณะกรรมการที่มีส่วนรับผิดชอบภายในตำบลร่วมกัน ปลุกป่าเพิ่มพื้นที่ว่างของป่า ชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ เช่น ตั้งกฎการใช้ป่าอย่างเคร่งครัด สร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก แบ่งเขตป่าชุมชนให้ดูแล ตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผล
- 5) จากการที่มีการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมาเกิดผลอย่างไร หรือไม่ มีป่าเพิ่มขึ้น มีพื้นที่สีเขียวเพิ่ม ชาวบ้านเกรงกลัวผืนป่าที่หมดไม้ มีอาหารป่ากลับคืนมา คนในตำบลเกิดความหวงแหนป่ามากกว่าเดิม
- 6) การดำเนินการจัดการป่าชุมชนของนาชุมแสงตัวชี้วัดบ่งชี้ผลสำเร็จคืออะไรบ้าง คนในชุมชนไม่กล้าตัดไม้ อาหารอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล ได้พื้นที่ป่าสีเขียวเพิ่มขึ้น คนในชุมชนมีความสามัคคีช่วยเหลือกันและกัน
- 7) หากการดำเนินการดังกล่าวไม่เป็นไปตามแผน ควรจะปรับอย่างไร ปรับปรุงแผนเรื่อยๆ ควรปักแนวเขตให้ชัดเจน ควรทำอะไรแล้วได้ผล อะไรทำแล้วไม่ได้ผลก็ปรับตามนั้น วางแผนระยะยาวให้เป็นแผนแม่บท
- 8) มีแผนอย่างไรเพื่อให้กระบวนการจัดการป่าชุมชนนาชุมแสงเกิดความยั่งยืน ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สร้างจิตสำนึกให้กับชุมชน และเยาวชน ปลุกป่าทดแทนส่งเสริมปลูกฝังให้ลูกหลานหวงแหนรักป่า ทุกภาคส่วนร่วมมือกัน หน่วยงานของรัฐหนุนเสริม ประชาสัมพันธ์ในสื่อต่างๆ

ผลการเปรียบเทียบระหว่างการจัดการป่าชุมชนต้นแบบกับตำบลนาชุมแสง คือ มีรูปแบบคล้ายกันมากไม่ว่าจะเป็น การเปิดเวทีประชาคมเพื่อแสดงความคิดเห็น ค้นหาปัญหา แล้วร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหาในการจัดการป่าชุมชน มีเครือข่าย มีการตั้งกฎระเบียบการใช้ป่าที่ต่างก็คือ คณะกรรมการของตำบลนาชุมแสงมาจากผู้นำเป็นหลัก ของต้นแบบมาจากชุมชนเป็นหลักและมีแนวเขตชัดเจน แต่ของตำบลนาชุมแสงแนวเขตยังไม่ชัดเจนยังมีปัญหาบางส่วน และการบวชป่าต้นแบบจะเป็นสี่ปีต่อครั้ง ของตำบลนาชุมแสงมีการบวชป่าทุกปีและยังไม่ได้ไปศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นที่ประสบผลสำเร็จเหมือนต้นแบบ

หลังจากเปรียบเทียบแล้วได้นำมาประยุกต์ปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ตำบลนาชุมแสง และหาสิ่งที่ต้นแบบไม่มีแต่นาชุมแสงมีได้นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนของนาชุมแสง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน เกิดความต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ตำบลนาชุมแสงไม่หวังรางวัลใดๆ แต่หวังที่จะให้ป่าชุมชนอยู่คู่ตำบลนาชุมแสงตลอดไป

สรุปผลการศึกษา

1. วัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา
 - 1) เพื่อถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชนที่เป็นต้นแบบ
 - 2) เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบแล้วนำมาปรับใช้กับตำบลนาชุมแสง
 - 3) เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการป่าชุมชนเพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนของป่าชุมชนตำบลนาชุมแสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น
2. ผลการถอดบทเรียนจากต้นแบบ รูปแบบที่ได้จากต้นแบบนั้น พวกเขาค้นหาปัญหาโดยเปิดเวทีชาวบ้านหรือเวทีประชาคม เมื่อค้นหาปัญหาพบว่าปัญหาคือการบุกรุกแผ้วถางป่า ตัดไม้เพื่อทำที่อยู่ เพื่อเผาถ่าน การเข้ามาบุกรุกโดยนายทุน ทำให้เกิดวิกฤต จนต้องหาทางออกร่วมกัน โดยการปรับกระคิดของชาวบ้าน มีคณะกรรมการซึ่งชาวบ้านตั้งกันเองตามมติของประชาคม มีกฎกติกาในการใช้ป่าที่ชัดเจน นำเอากฎมีปัญญา ผนวกกับความเชื่อเรื่องผี ศาสนามาเป็นตัวขับเคลื่อนจนประสบผลสำเร็จ ปากลับคืนมา ถึงกระนั้นรัฐจะเอาผืนป่าของคืนแต่ด้วยความรักในผืนป่าชุมชนก็ช่วยกันต่อต้านจนได้ปากลับคืนมาจนปัจจุบัน
3. ผลจากการศึกษาการจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสง มีรูปแบบที่ไม่ต่างกันมากนักไม่ว่าจะเป็น การเปิดเวทีประชาคมเพื่อแสดงความคิดเห็น ค้นหาปัญหา แล้วร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหาในการจัดการป่าชุมชน มีเครือข่าย มีการตั้งกฎระเบียบการใช้ป่า ใช้ภูมิปัญญา การสนทนากลุ่มจากแนวคำถามของตำบลนาชุมแสงพบว่า
 - 1) การจะจัดการป่าชุมชนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน คนในชุมชน โดยอาศัยองค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นผู้หนุนเสริม พร้อมหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง
 - 2) การจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงควรมีแผนวิธีการดำเนินงานจัดตั้งกรรมการดูแลป่า ตั้งกฎระเบียบข้อบังคับ ปลูกป่าเพิ่ม บวชป่า
 - 3) การจัดการป่าชุมชนตำบลนาชุมแสงควรมีส่วนร่วมจากใครบ้าง? ชาวบ้านทุกคน หน่วยงาน อบต. กลุ่มองค์กรภายในตำบล ผู้นำทุกหมู่บ้านภายในตำบล นายอำเภอ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนที่ 10 ขอนแก่น
 - 4) การมีส่วนร่วมนั้น คณะกรรมการที่มีส่วนรับผิดชอบภายในตำบลร่วมกัน ปลูกป่าเพิ่มพื้นที่ว่างของป่า ชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ตั้งกฎการใช้ป่าอย่างเคร่งครัด สร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก แบ่งเขตป่าชุมชนให้ดูแล ตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผล

5) จากการที่มีการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา เกิดผล มีป่าเพิ่มขึ้น มีพื้นที่สีเขียวเพิ่ม ชาวบ้านเกรงกลัวผ้าเหลืองที่ห่มต้นไม้ มีอาหารป่ากลับคืนมา คนในตำบลเกิดความหวงแหนป่ามากกว่าเดิม

6) การดำเนินการจัดการป่าชุมชนของนาชุมแสงตัวชี้วัดที่ประสบความสำเร็จคือ คนในชุมชนไม่ล่าตัดไม้ อาหารอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล ได้พื้นที่ป่าสีเขียวเพิ่มขึ้น คนในชุมชนมีความสามัคคีช่วยเหลือกันและกัน

7) หากการดำเนินการดังกล่าวไม่เป็นไปตามแผน ควรจะปรับปรุงแผนเรื่อยๆ ควรปักแนวเขตให้ชัดเจน ดูว่าอะไรทำแล้วได้ผล อะไรทำแล้วไม่ได้ผลก็ปรับตามนั้น วางแผนระยะยาวให้เป็นแผนแม่บท

8) กระบวนการจัดการป่าชุมชนนาชุมแสงเกิดความยั่งยืน ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สร้างจิตสำนึกให้กับชุมชน และเยาวชน ปลูกป่าทดแทนส่งเสริมปลูกฝังให้ลูกหลานหวงแหนรักป่า ทุกภาคส่วนร่วมมือกัน หน่วยงานของรัฐหนุนเสริม ประชาสัมพันธ์ในสื่อต่าง ๆ

4. ผลการเปรียบเทียบ

ป่าชุมชนต้นแบบ	ป่าชุมชนตำบลนาชุมแสง
เปิดเวทีประชาคมเพื่อแสดงความคิดเห็น	เปิดเวทีประชาคมเพื่อแสดงความคิดเห็น
ค้นหาปัญหา	ค้นหาปัญหา
ตั้งคณะกรรมการดูแลป่าจากชุมชนเลือกกันเอง	คณะกรรมการมาจากผู้นำภายในหมู่บ้าน-ตำบล
มีกฎระเบียบการใช้ป่าที่ชัดเจน	ยังไม่มีกฎระเบียบที่ชัดเจน
มีการบวชป่าทุกสี่ปี	มีการบวชป่าทุกปี และเรียกต้นไม้ที่บวชว่า หลวงพ่อ
มีการทำแนวป้องกันไฟป่า	-
มีการศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่น	จัดการกันเอง/ยังไม่มีการศึกษาดูงานจากที่อื่น
-	จัดตั้งกลุ่มเยาวชนเป็นกลุ่มจิตอาสา
พื้นที่ป่าที่กว้างใหญ่	มีพื้นที่ไม่ใหญ่นัก
มีกลุ่มอาสาพิทักษ์ป่าชุมชน	-
มีคณะกรรมการติดตามประเมินผล	มีการติดตามประเมินผล
ใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ	ใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ

อภิปรายผลการวิจัย

เป็นที่ทราบกันดีว่าป่าให้ความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะป่าชุมชนซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านชนบท การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า ซึ่งต่างก็อาศัยพึ่งพากันและกัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งของคนชนบท พร้อมกับความเชื่อดั้งเดิมที่อยู่ชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งซึมลึกจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จนกระทั่งมายุคบุกเบิกป่า ได้เกิดการขยายอำนาจรัฐที่ร่วมกับนายทุนเข้ารุกป่า จนมาสู่ป่าของชุมชน โดยการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก ในปี 2504 เป็นต้นมา ในยุคนั้นวิชาการด้านป่าชุมชน ได้ใช้ ชื่อเรียกกันต่าง ๆ ว่า ยุคเปิดป่า ยุคพิชิตผืนชัย ยุคสัมปทาน ยุคอนุรักษ์ และหรือยุคการแย่งชิงทรัพยากร การแผ่ขยายอำนาจรัฐเข้าควบคุมพื้นที่ป่าผ่านกฎหมายป่าไม้ตั้งแต่ยุครัฐชาติ มาถึงยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีลักษณะค่อยคืบคลานลดทอนสิทธิชุมชนลงเรื่อย ๆ บังคับใช้หลักเกณฑ์การบริหารจัดการและ การควบคุมทั่วประเทศไม่จำกัดพื้นที่ จนกระทั่งประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพอากาศ เพราะป่าถูกทำลายมาก รัฐจึงเริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าไม้จึงเริ่มให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ ปืนฟู และเริ่มกำหนดป่าให้เป็นสัดส่วนชัดเจนขึ้น เช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ เป็นต้น แต่รัฐก็ฟื้นฟูป่าแบบอิงด้วยระบบนายทุน คือ ส่งเสริมปลูกไม้โตเร็ว เช่น ยูคาลิปตัสซึ่งเป็นไม้ที่ไม่มี

ประโยชน์หรือให้คุณทางระบบนิเวศสถานะของดินฟ้าอากาศเลย มีหน้าซ้ำคนยังต้องการพื้นที่ปลูกมากจนกลายเป็นความขัดแย้งกัน เพราะมีการรุกพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน จนชาวบ้านชุมชนท้องถิ่นต้องลุกขึ้นมาต่อต้านทุกรูปแบบจนเกิดการเสียชีวิตของชาวบ้านหรือแกนนำหลายต่อหลายคน เมื่อชุมชนเริ่มมองเห็นว่าชุมชนต้องลุกขึ้นมาจัดการป่าด้วยตนเอง จึงผมนึกกำลังเพื่อจัดการดูแลเรื่องป่า จึงมีแนวคิดในการจัดการป่าชุมชนเสียเอง การจัดการป่าชุมชนจึงมีความหลากหลายในรูปแบบของการจัดการ อันสืบเนื่องมาจากการยอมรับพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนรวมของหมู่บ้าน และสืบเนื่องมาจากความเข้มแข็งกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดูแลป่านั้นๆ การมีส่วนร่วมของชุมชนได้มองเห็นความสำคัญของป่าจึงมีการรวมตัวกัน การที่ประชาชนจะมีความรู้สึกรักคิดและรับผิดชอบร่วมกันนั้นเป็นสิทธิเสรีร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่ดีจนได้รับรางวัลในระดับประเทศนั้นก็คือ การจัดการป่าชุมชนห้วยทรายขาว ของบ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ซึ่งที่มาเริ่มจากความเจริญเข้าสู่หมู่บ้านจนความเจริญนั้นค่อยๆ กลืนวัฒนธรรมที่มีอยู่เลือนหายไป ผู้คนมองประโยชน์ส่วนตนมากขึ้น จนเกิดการบุกรุก ทำลาย แผ้วถาง ต่างๆ นานา ชาวบ้านมองเห็นว่าถ้าปล่อยให้เป็นแบบนี้ต่อไปป่าไม้หมดป่าแน่ ได้มีการปรึกษาหารือ จัดเวทีชาวบ้าน กลับมามองตนเองทบทวนตนเองปรับกระบวนคิด ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านทาป่าเปา จนได้รับรางวัลมากมาย ตำบลนาชุมแสงก็เช่นกันเป็นอีกพื้นที่ที่ประสบปัญหาจึงได้ศึกษาเปรียบเทียบกับต้นแบบ รวมทั้งกันทั้งชุมชน บ้าน วัด โรงเรียนหาแนวทางการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งยั่งยืน ประเทศไทยจะได้มีผืนป่าเพิ่มขึ้นไว้ให้เป็นสมบัติของชุมชนและของชาติสืบไป (โปรดพิจารณาเพิ่มเติม ประเสริฐ เย็นวัฒนา และคุณ โทษณ์; เชื้อวชาญ จวงจันทร์ ธีระ ฤทธิรอด และ สมนต์ สกลไชย, 2558: อรรถพล กุลชาติ และศุภวัฒนากร วงศ์ชนวสุ, 2559)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

การจัดการป่าชุมชน ชาวบ้านชุมชนควรเป็นหลักให้มากกว่านี้เพราะเท่าที่วิจัยนั้น ยังยึดส่วนของท้องถิ่น คือเอาเงินเป็นตัวตั้งคืองบประมาณนั่นเอง เพราะการจัดการป่า สามารถเป็นในรูปแบบผ้าป่า หรือกองทุนต่างๆที่เกี่ยวกับป่าได้ เช่นการระดมแรงกาย เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยในเชิงการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ เพราะจากการศึกษาวิจัยมีพิธีกรรมการบวชป่าที่มีความเชื่อเรื่องการคุ้มครองจากผีบรรพบุรุษและเทคนิคที่ดีมาก และการร่วมปลูกป่าของชุมชนทุกๆ ปี

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนควรมีรูปแบบที่ทันสมัยของเทคโนโลยีและสารสนเทศต่างๆ เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติศักดิ์ พันธะโฮม. (2556). *สหกิจศึกษาตำบลจัดการตนเอง*. รายงานสารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น
- โกลม แพรกทอง. (2533). *ป่าชุมชนในประเทศไทย*. ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ: กรมป่าไม้.

- จักรพงษ์ พวงงามชื่น สวิษฐา ศุภอุดมฤกษ์ ตรีรัตน์ และนคเรศ รังควัต. (2556). *การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน*: รายงานผลการวิจัยมหาวิทยาลัยแม่โจ้
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2534). *ผลการศึกษาและข้อเสนอทางนโยบายในวิวัฒนาการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนากรมป่าไม้.
- ชญาธิศา เกตุแก้ว. (2556). *กระบวนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย*. รายงานการค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เชียวชาญ จวงจันทร์ ธีระ ฤทธิรอด และสุนนต์ สกลไชย. (2558). *แนวทางการพัฒนาป่าชุมชนดงสาละเหม็นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 8(1), 37 – 43.
- ประเสริฐ เย็นวัฒนา และคุณ โทชนธ์. (2554). *แนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว*. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 4(4), 45 – 56.
- พีรสิทธิ์ คำวนศิลป์ และศุภวัฒนากร วงศ์ธนสุ. (2549). *ความรู้ ทักษะ และความร่วมมือของประชาชน ในการปกครองท้องถิ่น*. ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ศศิณ เฉลิมลาภ. (2555). *สถานการณ์ป่าไม้ประเทศไทย*. ค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2558, จาก www.seub.or.th
- เสน่ห์ จามริก, ยศ สันตสมบัติ. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย แนวทางพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
- สุภาภรณ์ วรพรพรรณและคณะทำงานส่วนกลาง. (2551) *รางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 10 ประจำปี 2551: ประเภทชุมชน (ชุมชน ชุมชนเมือง เครือข่ายชุมชน)*.
- สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). *ป่าชุมชนกับสังคมไทย*. ค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2558, จาก www.recoftc.org/country/thailand/basic-page/ป่าชุมชนกับสังคมไทย
- อรรถพล กุลชาติ และศุภวัฒนากร วงศ์ธนสุ. (2559). *กระบวนการลักลอบตัดไม้พะยูนในเขตอุทยานแห่งชาติ ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น*. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 9(4), 120-127.

Translated Thai References

- Chamarik S. & Santasombat, Y. (1993). *Forest communities in Thailand and Guideline to Development: Tropical rainforest with an overview of the community forest*. Bangkok: Community Development Institute. (In Thai)
- Chalermlarp, S. (2012). *Forestry in Thailand*. Retrieved on November 18, 2015, from www.seub.or.th. (In Thai)
- Juangjan, C., Rittitod, T. & Sakolchai, S. (2015). Development Guidelines for Dongsalamern Community Forest as an Ecotourism Site, *Local Administration Journal*, 8(1), 37-43. (In Thai)
- Kamnualpa, K. & Wongthanasu, S. (2006). *Knowledge, Attitude and Participation of Population in Local Government*. Khon Kaen: College of Local Administration, Khon Kaen University. (In Thai)

- Ketkeaw, C. (2013). The process of community forest management: In case of Ban Jaydeemai community, Meajaydeemai Sub-district, Vieng-Phapoa District, Chiang Rai. Independent Study Report of Master Degree of Arts in Political Economy, Chiang Mai University. (In Thai)
- Kunlachat, A. & Wongthanavas, S. (2016). The Stealth Process of Phayung rosewood illegal Logging in Phu Wiang National Park of Khon Kaen Province. *Local Administration Journal*, 9(4), 120-127. (In Thai)
- Phanthahom, K. (2013). Co-operative Education: *District self-management*. Report for the Bachelor Degree of Public Administration in Local Government. College of Local Administration, Khon Kaen University. (In Thai)
- Preakthong, K. (1990). *Community Forest in Thailand. Promotion and development community forest Section*. Division of national forest land management. Royal Forest Department. (In Thai)
- Poungngamchuen, J., Supa-udomlerk S. T., & Rungkawat, N. (2013). *Participatory Development of the People in Community Forest Management Model: A Case Study of Baan Tha Pha Pao, Tha Pra Duk Sub-district, Maetha District, Lampun Province*. Research report of Meajo University. Chiang Mai. (In Thai)
- Preakthong, K. (1990). *Community Forest in Thailand. Promotion and development community forest Section*. Division of National Forest Land Management. Royal Forest Department. (In Thai)
- Soontornwong, S. (2014). *Community forest in Society of Thailand*. Retrieved November 18, 2015, from [www.recoftc.org/country/thailand/basic-page/Community forest in Society of Thailand](http://www.recoftc.org/country/thailand/basic-page/Community%20forest%20in%20Society%20of%20Thailand). (In Thai)
- Yenwattana, P. & Thokhun, K. (2011). Development and Rehabilitation of the Community Forest of Khok Nong Nam Khao. *Local Administration Journal*, 4(4), 45-56. (In Thai)
- Worapronphan, S. et al, (2008). *Green Globe Award for the 10th year in 2008: Community, Urban Community, and Community Network*. (In Thai)